

Nr 29.

Ankom till riksdagens kansli den 28 november 1939 kl. ¹/₂₃ e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 76 med förslag till lag om eftergift under vissa förhållanden från bestämmelserna i 19 § första stycket lagen om arbetarskydd.

Genom en den 17 november 1939 dagtecknad, till andra särskilda utskottet hänvisad proposition, nr 76, har Kungl. Maj:t under åberopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet hållna protokoll föreslagit riksdagen att antaga följande vid propositionen fogade förslag till

Lag

om eftergift under vissa förhållanden från bestämmelserna i 19 § första stycket lagen om arbetarskydd.

Härigenom förordnas som följer:

Beträffande företag, som bedriver tillverkning eller beredning av förnödenheter för rikets försvar, må Konungen vid krig eller krigsfara, vari riket befinner sig, eller eljest under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden, i den mån det finnes för försvaret oundgängligen påkallat, meddela eftergift från bestämmelserna i 19 § första stycket lagen den 29 juni 1912 (nr 206) om arbetarskydd.¹

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling, och gäller till och med den 31 mars 1941. Av Konungen jämlikt denna lag meddelad eftergift må ej äga tillämpning längre än lagen äger giltighet.

Beträffande de skäl som ligga till grund för förslaget får utskottet, i den mån redogörelse därför ej lämnas här nedan, hänvisa till propositionen.

Lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd innehåller — efter stadganden om lagens tillämpningsområde, om allmänna föreskrifter till förekommande

¹ Senaste lydelse se SFS 1931: 288.

av olycksfall och ohälsa i arbete samt om särskilda föreskrifter rörande minderårigas användande till arbete — i 16—22 §§ särskilda föreskrifter rörande kvinnors användande i arbete. Vad beträffar *kvinnors nattarbete* stadgas i 19 § första stycket, att kvinna, som användes till industriellt arbete, vilket bedrivs i sådan omfattning, att å arbetsstället i regel användas minst tio arbetare, skall för nattvila beredas oavbruten ledighet från arbetet under minst 11 timmar varje dygn. I denna ledighet skall ingå tiden mellan klockan 10 e. m. och klockan 5 f. m.

Föreligga sådana omständigheter, som i 14 § 1 mom. andra stycket nämnts [att natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat avbrott i ett företags drift eller ock medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada å liv, hälsa eller egendom], må kvinna jämlikt 19 § andra stycket utan hinder av vad i första stycket av samma paragraf stadgats användas till arbete, i den mån så är nödigt. Om arbete utöver den i sistnämnda stycke föreskrivna begränsningen samt dess anledning, omfattning och varaktighet åligger det arbetsgivaren att senast inom två dygn från dess början göra anmälan till vederbörande yrkesinspektör eller bergmästare. Arbetet må icke fortsättas utöver sist angivna tid utan att därtill sökts tillstånd, som må beviljas av vederbörande yrkesinspektör eller bergmästare för ytterligare högst en månad och av yrkesinspektionens chefsmyndighet för längre tid.

Å arbetsställe, där på grund av verksamhetens natur under vissa tider av året hopat arbete (säsongarbete) förekommer, ävensom undantagsvis å andra arbetsställen, då arbetet därstädes i följd av särskilda omständigheter måste forceras, må enligt 20 § den i 19 § första stycket föreskrivna oavbrutna ledigheten kunna under en tid av sammanlagt högst 60 dagar av året inskränkas till 10 timmar av dygnet. Innan sådan inskränkning vidtages, skall arbetsgivaren, med angivande av anledningen därtill, göra anmälan hos vederbörande yrkesinspektör eller bergmästare om de dagar, varunder inskränkingen är avsedd att vidtagas.

Beträffande sådana verksamhetsgrenar, som avse förarbetande av varor, vilka äro underkastade hastig försämring, må jämlikt 21 § undantag från bestämmelserna i 19 § första stycket kunna meddelas av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Enligt kungörelse den 9 juni 1911 (nr 48, sid. 2) har medgivits, att — under vissa närmare angivna villkor — kvinnor må användas vid frukt- och grönsakskonservfabriker inom riket till sådant arbete, som erfordras för att den till fabrikena inkommande råvaran skall bevaras från hastig försämring, även under tiden mellan klockan 10 e. m. och klockan 5 f. m.

Vidare har i kungörelse den 16 oktober 1914 (nr 301) medgivits, att kvinnor i åldern över aderton år — under vissa närmare angivna villkor — skola få under tiden den 15 augusti—den 15 februari användas till arbete med beredning av skarpsill eller ansjovis eller sardiner även å tid mellan klockan 10 e. m. och klockan 5 f. m., sammanlagt dock högst 180 timmar under ifrågasvarande sex månader.

Yrkesinspektionens chefsmyndighet har med stöd av 21 § medgivit vissa undantag för konservering av färsk fisk samt av räkor, kräftor och andra skaldjur.

Den 26 september 1906 avslutades i Bern en *konvention om förbud mot nattarbete för kvinnor, sysselsatta i industrien*. Denna konvention biträdades av Sverige år 1910. Konventionen äger tillämpning på alla sådana industriella företag, vari användas flera än tio arbetare och arbeterskor. Industriellt nattarbete skall vara förbjudet för alla kvinnor, utan hänsyn till deras ålder, med vissa i konventionen angivna undantag. Förbudet må sålunda upphävas dels i fall av »force majeure», då uti ett företag uppkommer ett avbrott i driften, vilket varit omöjligt att förutse och som icke är periodiskt återkommande, dels ock i det fall, att arbetet avser råvaror eller varor under beredning, vilka äro underkastade mycket hastig förvandling, och så finnes nödigt till förekommande av en eljest oundviklig förlust av dessa varor. I konventionen stadgas vidare, bland annat, att den tid för nattvila, som i konventionen åsyftades, skulle hava en varaktighet av minst 11 timmar i följd. I dessa 11 timmar skulle, oberoende av varje lands lagstiftning, inbegripas tiden från klockan 10 på aftonen till klockan 5 på morgonen. Uti sådana industrier, som vore underkastade årstidernas inflytande, ävensom i varje annat företag, då undantagsförhållanden inträffade, finge varaktigheten av den oavbrutna tiden för nattvila inskränkas till 10 timmar under 60 dagar av året.

De förhållanden, som rådde under det år 1914 utbrutna världskriget, föranledde till utfärdande av särskilda stadganden om undantag från då gällande lagstiftning rörande kvinnors och barns arbete nattetid. I lag den 3 juni 1915 (nr 194) föreskrevs sålunda, att beträffande företag, som avsåge tillverkning eller beredning av förnödenheter för rikets försvar, Konungen ägde vid krig eller krigsfara meddela eftergifter i nyss angivna hänseenden — utöver vad enligt lagstiftningen vore medgivet — i den mån så funnes av behovet oundgängligen påkallat. Nämnade lag, som ursprungligen gällde till och med den 29 februari 1916, erhöll genom författningar under åren 1916 (nr 32), 1917 (nr 59) och 1918 (nr 94) fortsatt giltighet och upphörde att gälla först med utgången av februari månad 1919.

I en den 21 september 1938 dagtecknad, inom rikskommissionens för ekonomisk försvarsberedskap kansli upprättad och till Kungl. Maj:t överlämnad promemoria lämnades redogörelse för vissa av rikskommissionen förberedda författningsutkast, vilka vid kristillfälle påkallade åtgärd av Kungl. Maj:t. Vid promemorian funnos fogade, bland annat, utkast till lag om tjänsteplikt m. m. och till lag om undantag från gällande bestämmelser angående arbetarskydd m. m. Enligt sistnämnda lagutkast skulle Konungen vid krig, krigsfara eller eljest av krig föranledda utomordentliga förhållanden äga, i den mån det prövades nödigt, meddela förordnande om undantag från vad i lag vore stadgat om arbetarskydd, semester, arbetstidens begränsning eller förläggning och arbetares bostadsförhållanden eller om be-

gränsning av tiden för idkande av handel och annan rörelse. Vid utfärdande av sådant förordnande skulle Konungen tillika föreskriva, vilken myndighet som skulle handlägga med anledning av förordnandet uppkommande frågor.

Över rikskommissionens författningsutkast avgåvos yttranden av åtskilliga myndigheter och sammanslutningar, vilka med allenast ett undantag tillstyrkte eller lämnade utan erinran den ifrågasatta lagen om undantag från gällande bestämmelser angående arbetarskydd m. m. Sedan sakkunniga rörande arbetsmarknadens försvarsberedskap, jämlikt Kungl. Maj:ts den 24 mars 1939 givna bemyndigande, blivit tillsatta, överlämnades rikskommissionens författningsutkast och däröver avgivna yttranden till de sakkunniga.

I skrivelse den 12 september 1939 anförde arméförvaltningens tygdepartement — därtill föranlett av en framställning från styresmannen för ammunitionsfabriken i Stockholm — att, sedan Kungl. Maj:t den 1 september 1939 anbefallt intagande av förstärkt försvarsberedskap, en forcerad tillverkning vid tygdepartementet underlydande fabriker och anstalter måst vidtagas. Tillverkningen hade emellertid på grund av bestämmelserna i 19 § första stycket arbetarskyddslagen icke kunnat givas den omfattning, som vore önskvärd. För genomförande av den forcerade tillverkningen i full utsträckning erfordrades nämligen, att även beträffande kvinnlig arbetspersonal en fördelning av arbetet skedde i tre skift, omfattande även tiden mellan klockan 10 e. m. och klockan 5 f. m. Tygdepartementet hemställde därför, att åtgärder måtte vidtagas så att 19 § första stycket arbetarskyddslagen icke skulle äga tillämpning å verksamheten vid tygdepartementet underlydande fabriker och anstalter under den tid förstärkt försvarsberedskap intagits.

Över tygdepartementets skrivelse avgåvos yttranden av riksförsäkringsanstalten, medicinalstyrelsen, socialstyrelsen, svenska arbetsgivareföreningen, landsorganisationen i Sverige och Fredrika-Bremerförbundet. Sedan nyssnämnda skrivelse jämte yttrandena därefter överlämnats till de sakkunniga rörande arbetsmarknadens försvarsberedskap, avgavs yttrande i ärendet jämväl av de sakkunniga. Vid de sakkunnigas yttrande fanns fogat förslag till lag om eftergift under utomordentliga, av krig föranledda förhållanden från vissa bestämmelser om arbetstid för kvinnor, vilket förslag i huvudsak överensstämmer med det genom propositionen framlagda.

För innehållet i yttrandena redogöres å sid. 7—10 i propositionen. Här må anmärkas, att i vissa av de avgivna yttrandena framfördes den meningen, att den ifrågasatta dispensmöjligheten icke borde begränsas till att avse sådana fabriker och anstalter, som lyda under tygdepartementet, utan utsträckas att gälla även andra företag, som äro av motsvarande betydelse för landets försvarsberedskap. Därjämte har i ett par av yttrandena berörts frågan om eventuellt dispenserande även från andra av sociala hänsyn gjorda inskränkningar i möjligheten att utnyttja arbetskraft.

I propositionen anför *föredragande departementschefen, statsrådet Forsslund*, följande:

»I den verksamhet, som bedrivs vid arméförvaltningens tygdepartement underlydande fabriker och anstalter, sysselsättas i viss utsträckning även kvinnor. Ett behov föreligger nu att kunna driva nämnda verksamhet dygnet runt, d. v. s. i tre skift. Gällande lagstiftning — 19 § första stycket arbetarskyddslagen — förhindrar emellertid användandet i större företag av kvinnor till arbete mellan klockan 10 e. m. och klockan 5 f. m. samt innehåller därjämte föreskrift, att kvinna för nattvila skall beredas oavbruten ledighet från arbetet under minst 11 timmar varje dygn. Särskilda stadganden torde därför vara erforderliga, därest nyss omnämnda behov skall kunna tillgodoses. Då riket befinner sig i krig eller krigsfara eller då eljest utomordentliga av krig föranledda förhållanden råda, är det otvivelaktigt av största vikt att söka underlätta möjligheterna till intensifiering av sådan verksamhet, som är av särskild betydelse för rikets försvar. Man torde kunna bli nödsakad att för nämnda ändamål tillfälligt sätta ur kraft vissa av sociala hänsyn meddelade skyddsbestämmelser, vilkas berättigande under normala förhållanden framstår såsom oomtvistligt. Med hänsyn härtill synes, i överensstämmelse med vad som skedde under 1914—1918 års världskrig, Konungen böra erhålla fullmakt att meddela eftergift, med eller utan därtill anknutna särskilda villkor, från vad i 19 § första stycket arbetarskyddslagen stadgas. Fullmakten torde dock icke böra omfatta allenast ammunitionstillverkning och annan vid arméförvaltningens tygdepartement underlydande fabriker och anstalter bedriven verksamhet, varom i tygdepartementets framställning i ämnet är fråga, utan tillverkning eller beredning överhuvud av förnödenheter för rikets försvar. Fullmakten synes dock icke böra få begagnas i andra fall, än då så finnes för försvaret oundgängligen påkallat.

Bestämmelserna i den av Sverige biträdade 1906 års Bernkonvention om förbud mot nattarbete för kvinnor, sysselsatta i industrien, torde lika litet nu som under 1914—1918 års världskrig anses kunna innefatta hinder för vidtagandet av en endast för exceptionella förhållanden avsedd reglering.

Det synes mig icke påkallat att i förevarande sammanhang framlägga förslag till särskilda bestämmelser, innefattande möjlighet till dispens jämväl från andra av sociala hänsyn i lag inskrivna begränsningar i rätten att utnyttja arbetskraften. Såvitt angår undantag från de grundläggande bestämmelserna i 1930 års allmänna arbetstidslag har dispens i åtminstone hitintills erforderlig utsträckning kunnat med stöd av stadganden i lagen meddelas av arbetsrådet. I övrigt har behov av dispens från arbetarskyddslagen eller eljest gällande arbetslagstiftning hittills icke gjort sig med någon styrka gällande. Skulle så senare bliva fallet, torde i det läget få övervägas, huruvida särskilda åtgärder skola vidtagas.

Erforderliga bestämmelser om undantag från 19 § första stycket arbetarskyddslagen hava upptagits i ett inom socialdepartementet utarbetat förslag till lag i ämnet. Denna lag torde böra träda i kraft utan tidsutdräkt. Dess giltighet synes böra begränsas till utgången av mars månad 1941. Dispens

enligt lagen kan givetvis av Konungen tidsbegränsas på annat sätt samt för övrigt återkallas närhelst anledning därtill föreligger. Slutligen synes böra i lagen utsägas, att enligt densamma meddelad eftergift icke äger tillämpning längre än till och med den 31 mars 1941».

Lagrådet har lämnat förslaget utan erinran.

Utskottet.

Utskottet har vid sin granskning av det föreliggande lagförslaget icke funnit anledning till erinran mot detsamma och får alltså hemställa,

att förevarande proposition måtte bifallas av riksdagen.

Stockholm den 28 november 1939.

På andra särskilda utskottets vägnar:

S. LINNÉR.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *Linnér, Linder, Heiding, Norman, Sederholm, Branting, Gärde, Wistrand, Karl Johan Olsson, Löfvander, Strand* och *Sven Larsson*;

från andra kammaren: herrar *Lindqvist, Skoglund, Olovson* i Västerås, *Molander* och *Berg*, fröken *Andersson* samt herrar *Åqvist, Pettersson* i Dahl och *Gardell*.
